

21-րդ դար

«ՆՈՐԱՎԱՆՔ» ԳԻՏԱԿՐԹԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՀԱՆԴԵՍ

6 (70)

ԵՐԵՎԱՆ

2016

ԻՄՐԱՅԵԼԻ ՈՒՂԵՂԱՅԻՆ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐԸ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Վարդան Աթոյան՝ Ռուզաննա Թաղևոսյան՝

Բանալի բառեր՝ Իսրայել, ուղեղային կենտրոններ, հանրային քաղաքականություն, ազգային անվտանգություն, ինտելեկտուալ ռեսուրս, փորձագիտական հանրություն:

21-րդ դարում տարբեր երկրների ուղեղային կենտրոնները վեր են ածվում ոչ միայն ներպետական, այլև, շատ դեպքերում՝ հանրային քաղաքականության գլոբալ դերակատարների: Այդ հանգամանքով պայմանավորված՝ հրատապ խնդիր են դառնում աշխարհի տարբեր երկրների ուղեղային կենտրոնների (ՈւԿ) փորձի ուսումնասիրությունը և մեզանում դրա ներդրման հնարավորությունների գնահատումը:

Վերոնշյալի համատեքստում նշենք, որ իսրայելական ՈւԿ-ների ուսումնասիրությունը մեզ համար կարևորվում է մի շարք հանգամանքներով: Նախ, Իսրայելն իր պատմական անցյալով, տարածաշրջանային հակամարտություններով, մեծաթիվ սփյուռքով, իր չափերով և մի շարք այլ առումներով Հայաստանի հետ ունի բազմաթիվ նմանություններ: Բացի այդ, Իսրայելի ուսումնասիրությունը, որպես ազգային պետության մոդել, իր բոլոր ասպեկտներով և տարբեր ոլորտներում հաջողված փորձով, այդ թվում ինտելեկտուալ ռեսուրսները համախմբող կառույցների ստեղծման գործում, ժամանակի հրամայականն է: Այդ համատեքստում պետք է նշել, որ հայրենական մասնագիտական գրականության մեջ, թերևս որոշ բացառություններով, Իսրայելի ՈւԿ-ների գործունեությանն ու դերակատարությանը նվիրված աշխատանքների մեծ բաց կա: Այս աշխատանքը փորձ է մի փոքր լրացնելու այդ բացը և կարևորելու իսրայելական ՈւԿ-ների գործունեության ուսումնասիրությունը թե՛ տեսական, թե՛ կիրառական իմաստով:

Ինչպես նշում է Վան Լիր Երուսաղեմ (*Van Leer Jerusalem*) ինստիտուտի աշխատակից Բենջամին Բալինթը (*Benjamin Balint*), Իսրայելում ՈւԿ-ների տարածումը պայմանավորված է Իսրայելի «արևմտյան քաղաքական մշակույթով»: Երկրորդը կապված է ԱՄՆ-ում ապրող կամ սովորող մեծաթիվ իսրայելցիների

^{*} «Նորավանք» ԳԿՀ փոխտնօրեն, ՀՊՏՀ Քաղաքագիտության ամբիոնի դոցենտ, տ.գ.թ.:

^{**} ՀՊՏՀ Միջազգային տնտեսական հարաբերությունների ամբիոնի ասպիրանտ:

հետ: Նրա խոսքով՝ Իսրայելում ՈւԿ-ների հիմնադիրներն ուղղակիորեն կապված են ԱՄՆ-ի հետ, նրանք կամ այնտեղի բնակիչներ են, կամ սովորել են այնտեղ¹:

Ըստ ԱՄՆ Փենսիլվանիայի համալսարանի Լաուդերի ինստիտուտի «Ուղեղային կենտրոններ և քաղաքացիական հասարակություն» ծրագրի տնօրեն Ջեյմս ՄաքԳանի (*J.G. McGann*) 2016թ. հրապարակած զեկույցի²՝ Իսրայելում գործում է 58 ՈւԿ, որոնցից շատերը դասվում են աշխարհում լավագույնների շարքին: Մասնավորապես, Ազգային անվտանգության հետազոտությունների ինստիտուտը (ԱԱՀԻ) աշխարհի լավագույն ՈւԿ-ների շարքում 108-րդն է: Վերջինս 42-րդն է նաև պաշտպանությանն ու ազգային անվտանգությանն առնչվող լավագույն ՈւԿ-ների շարքում և 4-րդը՝ Միջին Արևելքի ՈւԿ-ների շարքում: Ընդհանուր առմամբ, Միջին Արևելքի և Հյուսիսային Աֆրիկայի լավագույն 75 ՈւԿ-ներից 13-ը իսրայելական ՈւԿ-ներն են, որոնց թվում են Բեզին-Սադաթ ռազմավարական հետազոտությունների կենտրոնը, Իսրայելի ժողովրդավարական ինստիտուտը, Իսրայելի սոցիալական և տնտեսական առաջընթացի կենտրոնը և այլ կենտրոններ:

Ուսումնասիրության ընթացքում մեր կողմից դիտարկվել են Իսրայելի 58 ՈւԿ-ներից 10-ը, որոնցից լավագույն երեքը ներկայացնենք առավել մանրամասն:

Ազգային անվտանգության հետազոտությունների ինստիտուտ (Institute for National Security Studies)

Ազգային անվտանգության հետազոտությունների ինստիտուտն (ԱԱՀԻ) իրականացնում է նորարարական, ժամանակին համահունչ, բարձրորակ հետազոտություններ, որոնք Իսրայելի ազգային անվտանգության վերաբերյալ հանրային քննարկումների առիթ են տալիս³: ԱԱՀԻ-ն ինչպես Իսրայելի, այնպես էլ արտերկրի քաղաքական գործիչների համար իրականացնում է քաղաքական վերլուծություններ, միաժամանակ առաջարկություններ է ներկայացնում որոշումներ կայացնողներին:

ԱԱՀԻ-ն շահույթ չհետապնդող, ապակուսակցական ՈւԿ է, որի հիմնական նպատակն է ապահովել Իսրայելի՝ որպես անվտանգ, ժողովրդավարական և հրեական պետության ապագան: Ինստիտուտը ձգտում է ձևավորել և իր ազդեցությունը տարածել Իսրայելի քաղաքականություն մշակողների և որոշումներ կայացնողների վրա, ամեն տարի կազմակերպում է միջազգային կոնֆերանսներ,

¹ Does Israel Need Think Thanks, by Hannah Elka Meyers *Middle East Quarterly* Winter 2009, pp. 37-46. URL: <http://www.meforum.org/2061/does-israel-need-think-tanks>

² *McGann J.G.*, 2015 Global Go To Think Tank Index Report, Think Thanks and Civil Societies Program, International Relations Program University of Pennsylvania, Philadelphia, PA USA (Feb/9/2016). URL: http://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1009&context=think_tanks

³ The Institute for National Security Studies official web page. <http://www.inss.org.il/index.aspx?id=4447>

որին մասնակցում են ճանաչված պետական գործիչներ և ազգային անվտանգության ոլորտի ներկայացուցիչներ ինչպես Իսրայելից, այնպես էլ ամբողջ աշխարհից: Կոնֆերանսները հիմնականում վերաբերում են 21-րդ դարում Իսրայելի ազգային անվտանգության մարտահրավերներին: 2016թ. իններորդ ամենամյա կոնֆերանսին, որը կրում էր «Փոխվո՞ւմ են խաղի կանոնները» (*Changing Rules of the Game*) խորագիրը, մասնակցում էին Իսրայելի նախագահ Ռեուվեն Ռիվլին (*Reuven Rivlin*), արտաքին գործերի, պաշտպանության, ֆինանսների, էկոնոմիկայի, արդարադատության նախարարները, ինչպես նաև Իսրայելում մի շարք երկրների դեսպաններ¹:

ԱԱՀԻ-ն իրականացնում է 14 հետազոտական ծրագիր.

- Սպառազինությունների վերահսկողություն և տարածաշրջանային անվտանգություն
- Իսրայելա-պաղեստինյան հարաբերություններ
- Կիրեռանվտանգության ծրագիր
- Օրենք և ազգային անվտանգություն
- Ռազմական և ռազմավարական հարցեր
- Ահաբեկչություն և սառեցված հակամարտություններ
- Իսրայելի հասարակություն և հանրային կարծիք
- Ռազմական հավասարակշռություն
- Հայրենիքի անվտանգություն
- Տեխնոլոգիական կանխատեսում
- Կիրառական բանակցությունների կենտրոն
- Տնտեսագիտություն և ազգային անվտանգություն
- Չինաստան
- Միրիա:

ԱԱՀԻ հիմնական հրապարակումներն են.

- Իսրայելի ռազմավարական հետազոտություն (*Strategic Survey for Israel*). տարեգիրք, որում ուսումնասիրվում են Իսրայելի ռազմավարական միջավայրի վրա ազդող հիմնական զարգացումները, ինչպես նաև ներկայացվում են առաջարկություններ Իսրայելի ազգային անվտանգության ներկա և ապագա հնարավոր մարտահրավերներին դիմագրավելու վերաբերյալ:
- Զեկույցներ, որոնցում արտացոլվում են ընթացիկ խնդիրների և դրանց քաղաքական հետևանքների վերաբերյալ վերլուծական աշխատանքները:

¹ 9th Annual International Conference: Changing Rules of the Game?

URL: <http://www.inss.org.il/index.aspx?id=4480&eventid=10709>

- Ռազմավարական գնահատում (*Strategic Assessment*). ԱԱՀԻ-ի եռամսյակային պարբերականը, որում ներկայացված են Իսրայելի ռազմավարական իրավիճակի ընթացիկ իրադարձությունների և ժամանակակից միտումների վերաբերյալ ակնարկներ:
- Ռազմական և ռազմավարական հարցեր (*Military and Strategic Affairs*). տարեկան երեք անգամ հրատարակվող ամսագիր ռազմական ոլորտում Իսրայելի մարտահրավերների վերաբերյալ:
- ԱԱՀԻ-ի հայացք (*INSS Insight*). ընթացիկ իրադարձությունների արագ արձագանքման վերաբերյալ լրագիր, որը թողարկվում է էլեկտրոնային եղանակով, շաբաթական մեկ-երկու անգամ:

ԱԱՀԻ աշխատակազմը բաղկացած է ավելի քան 50 փորձագետից, որոնց թվում են համալսարանների պրոֆեսորներ, ռազմասօդային ուժերի նախկին սպաներ, Ատոմային էներգիայի հանձնաժողովի նախկին աշխատակիցներ, Քնեսեթի նախկին պատգամավորներ, նախկին նախարարներ և նախարարների տեղակալներ: Կենտրոնի տնօրեն Ամոս Յադլին (*Amos Yadlin*) 40 տարի աշխատել է Իսրայելի պաշտպանական ուժերում, եղել է ռազմական հետախուզության ղեկավար, ռազմասօդային ուժերի փոխհրամանատար:

Թեև հաստատության պաշտոնական կայքում դրամական արտահայտությամբ տեղեկատվություն չկա եկամուտների չափերի վերաբերյալ, բայց դրանց գոյացման աղբյուրները հայտնի են: Լինելով շահույթ չհետապնդող կազմակերպություն՝ ինստիտուտն իր առաքելությունն իրականացնում է անհատներից, խոշոր կորպորացիաներից և առաջատար հիմնադրամներից միջոցների ներգրավման՝ նվիրատվությունների շնորհիվ: Ինստիտուտը նվիրատվություններն ընդունում է վճարային քարտերի, չեկերի, դրամական փոխանցումների միջոցով, որոնք հարկային նվազեցումներ են՝ համաձայն Իսրայելի օրենսդրության: Մասնավորապես, «Եկամտային հարկի որոշման» 46-րդ հոդվածը դոնորների համար ապահովում է հարկային նվազեցումներ, եթե նրանց նվիրատվություններն ուղղված են հավաստագրված հանրային հաստատություններին: Դոնորները կարող են ստանալ 35% հարկային նվազեցում, եթե նրանց նվիրատվությունը գերազանցում է 180 շեկելը (մոտավորապես \$50), բայց ոչ ավելի, քան 9 մլն շեկելը (մոտավորապես \$2.6 մլն), կամ մինչև նրանց վճարելիք ամբողջ հարկի 30%-ը¹:

Պետք է նշել, սակայն, որ թեև օրենսդրությամբ տրված է այդպիսի շահադրդիչ հնարավորություն, այնուամենայնիվ, ըստ Աշխարհի նվիրատվության ցուցիչի 2015թ. զեկույցի, իսրայելական մասնավոր կազմակերպությունների և ան-

¹ Council on Foundations, Israel, Tax Allowances. URL: <http://www.cof.org/content/israel#allowances>

հասուների նվիրատվությունները մեծ չեն՝ 75-րդ տեղն աշխարհում¹:

Իսրայելի ժողովրդավարական ինստիտուտ ***(Israel Democratic Institute)***

Իսրայելի ժողովրդավարական ինստիտուտն (ԻԺԻ) անկախ, ապակուսակցական ՈւԿ է, որի գործունեությունն ուղղված է Իսրայելում ժողովրդավարության հիմքերի ամրապնդմանը²: Հիմնադրվելով 1991թ.՝ ԻԺԻ-ն աջակցում է պետական պաշտոնյաներին և քաղաքացիական ծառայողներին հետևյալ 4 ձևերով.

- *Հետազոտություններ.* իրականացնում է Իսրայելի ժողովրդավարական կարևոր խնդիրներին վերաբերող քաղաքական հետազոտություններ:
- *Երկխոսություն.* գումարում է բաց խորհրդաժողովներ, կազմակերպում ակտիվ հանրային քննարկումներ և ստեղծում կոնսենսուս հասարակության և կառավարության միջև:
- *Բարեփոխումներ.* ԻԺԻ-ն բարեփոխումների համար մշակում է հետազոտական հիմք ունեցող նախագծեր, որոնք ուղեկցվում են գործնական կիրառություն ունեցող ռազմավարությունների մշակմամբ:
- *Արժեքների արմատավորում.* ԻԺԻ-ն նպաստում է Իսրայելի՝ որպես հրեական և ժողովրդավարական պետության ինքնության համար կենսական նշանակություն ունեցող արժեքների և նորմերի արմատավորմանը:

ԻԺԻ-ի տեսլականը հիմնվում է Իսրայելի անկախության հռչակագրի սկզբունքների վրա: Այդ սկզբունքները հրեական, մարդասիրական, ազատական և եղբայրական արժեքներով պետություն ստեղծելու սիոնիստական նկրտումների արտահայտությունն են³: Ինստիտուտը բավական մեծ ազդեցություն ունի Իսրայելի քաղաքական կյանքում, որի վկայությունը դրա ձեռքբերումներն են.

- ԻԺԻ-ի գործունեությունը հանգեցրել է Քնեսեթի հետազոտությունների և տեղեկատվական կենտրոնի հիմնադրմանը: Այն ստեղծվել է 2000թ.՝ Քնեսեթի անդամներին, հանձնաժողովներին, վարչություններին օբյեկտիվ տեղեկատվությամբ, արժանահավատ տվյալներով և անհրաժեշտ հետազոտություններով ապահովելու, ինչպես նաև ընթացիկ քննարկումների, օրենսդրության և խորհրդարանական համապատասխան գործունեության վերաբերյալ հենքային ուսումնասիրություններ իրականացնելու համար⁴,

¹ CAF World Giving Index, November 2015, page 9. URL: http://philanthropy.ru/wp-content/uploads/2015/11/WGI2015_Report_PRINT_2015.pdf

² Իսրայելի ժողովրդավարական ինստիտուտի պաշտոնական կայք՝ <http://en.idi.org.il/about-idi/>

³ IDI Vision, official web page. URL: <http://en.idi.org.il/about-idi/>

⁴ Knesset Research and Information Center official web-page. URL: https://www.knesset.gov.il/mmm/eng/MMM_about_eng.htm

- մշակել է Իսրայելի սահմանադրության առաջնային նախագիծը,
- 2015թ. կազմել է Իսրայելի և տարածաշրջանի պետությունների միջև լարվածության թուլացման առաջին համապարփակ նախագիծը¹,
- նպաստել է Իսրայելի ազգային տնտեսական խորհրդի և կառավարությունում փոքրամասնությունների հարցերով հատուկ մարմնի ստեղծմանը: Ազգային տնտեսական խորհուրդը ստեղծվել է 2006թ.՝ վարչապետի անմիջական ենթակայության տակ բարձր վերլուծական կարողություններով օժտված և մակրոտնտեսական խնդիրներին արհեստավարժ լուծումներ առաջարկող մարմին ունենալու նպատակով²,
- մասնակցել է ազգային անվտանգության ամրապնդման, կոռուպցիայի դեմ պայքարի, մարդու իրավունքների պաշտպանության, Իսրայելում կրոնական լարվածության թուլացման ուղղությամբ տասնյակից ավելի օրենքների մշակմանը:

ԻԺԻ-ի հիմնական հետազոտական կենտրոններն են.

1. *Կառավարման և էկոնոմիկայի կենտրոն (The Center for Governance and the Economy).* ԻԺԻ-ի փորձագետները ձգտում են ամրապնդել Իսրայելում ժողովրդավարության հիմքերը՝ քաղաքականություն մշակողներին Իսրայելի քաղաքական համակարգի և տնտեսության վերաբերյալ կիրառական առաջարկություններ ներկայացնելով: Կենտրոնի ծրագրերն են.
ա) Քաղաքական ռեֆորմը (*Political reform*), որը ստեղծվել է 2009թ. Քնեսեթի գործունեության բարելավման հրատապ անհրաժեշտությունից ելնելով: Տասը հոգուց բաղկացած հետազոտական խումբը մշակել է քաղաքական բարեփոխումների իրականացման մի շարք առաջարկություններ, որոնք ներկայացվել և քննարկվել են Քնեսեթում:
բ) Տնտեսության և հասարակության Էլյա Հուրվիցի (*The Eli Hurvitz Conference on Economy and Society*) անվան կոնֆերանս. հայտնի է որպես Իսրայելի ամենաազդեցիկ տնտեսական կոնֆերանս, որի տարեկան համաժողովին մասնակցում են տարբեր պետական գործիչներ, այդ թվում Իսրայելի վարչապետը:
2. *Կրոնի, ազգի և պետության կենտրոն (The Center for Religion, Nation and State).* Ինստիտուտի փորձագետներն իրենց լուծումներն են առաջարկում այնպիսի խնդրահարույց հարցերում, ինչպիսիք են ներգաղթը, պետության

¹ A Plan to Reduce Tension between Religion and State in Israel. Recommendations for Policy Makers - Elections 2015. URL: <http://en.idi.org.il/analysis/idi-press/publications/hebrew-books/a-plan-to-reduce-tension-between-religion-and-state-in-israel/>

² Prime Minister's office official page. URL: <http://www.pmo.gov.il/English/PrimeMinistersOffice/DivisionsAndAuthorities/TheNationalEconomicCouncil/Pages/TheNationalEconomicCouncil.aspx>

վերափոխումը, ամուսնությունը և մարդու իրավունքները: Կենտրոնի ծրագրերն են՝ ա) Կրոն և պետություն (*Religion and State*), բ) Մարդու իրավունքներ և հուդայականություն (*Human Rights and Judaism*), գ) Իսրայելի վերափոխում (*Israeli Conversion*):

3. *Ժողովրդավարական արժեքների և ինստիտուտների կենտրոնը* (*The Center for Democratic Values and Institutions*) բաղկացած է հետևյալ ծրագրերից՝ Ժողովրդավարության սկզբունքներ (*Democratic Principles*), Մեդիա բարեփոխումներ (*Media Reform*), Թափանցիկ կառավարում (*Open Government*), Արաբա-հրեական հարաբերություններ (*Arab-Jewish Relations*), Համաչափությունը հանրային քաղաքականության մեջ (*Proportionality in Public Policy*), Դատախիրավական բարեփոխումներ (*Reform of the Judiciary*), Ռազմաքաղաքական հարաբերություններ (*Civil-Military Relations*):
4. *Անվտանգության և ժողովրդավարության կենտրոն* (*The Center for Security and Democracy*) ԻԺԻ-ն ձգտում է օրենքի գերակայության շրջանակներում ամրապնդել Իսրայելի ինքնապաշտպանական կարողությունները: ԻԺԻ-ի փորձագետները գնահատում են Իսրայելի հակահարձակական միջոցառումները, խորհուրդներ տալիս Քնեսեթին, կառավարությանը, ներկայացնում են ահաբեկչության դեմ պայքարի իրենց նորարարական առաջարկությունները, որոնք ուղղված են հավասարակշռելու Իսրայելի ազգային անվտանգությունը:

ԻԺԻ-ն հրապարակում է հոդվածներ, վերլուծականներ, մենագրություններ, որոնք, սակայն, հստակ պարբերականություն չունեն: Ինստիտուտի տնօրենների խորհուրդը բաղկացած է ճանաչված քաղաքական գործիչներից, Իսրայելի գործարար միջավայրի, գիտական շրջանակների կարկառուն ներկայացուցիչներից: Տնօրենների խորհուրդը հավաքվում է տարեկան 4 անգամ, իրականացնում է վերահսկողություն ինստիտուտի պլանավորման, քաղաքականության և գործունեության վերաբերյալ, կրում ֆիդուցիար պատասխանատվություն (այլ սուբյեկտի շահերի անունից հանդես գալու իրավունք) ինստիտուտի բյուջեի և ֆինանսական ակտիվների վերաբերյալ: Տնօրենների խորհրդի անդամ է ծագումով հրեա, ծնունդով ամերիկացի հայտնի գործարար և բարեգործ Բերնարդ Մարկուսը (*Bernard (Bernie) Marcus*)¹, ինչպես նաև «Ինտել» կորպորացիայի նախկին գործադիր կառավարիչ Ամիր Էլսթեյնը (*Amir Elstein*)²: Խորհրդի անդամների թվում

¹ IDI board of directors, official web page. URL: [http://en.idi.org.il/about-idi/board-of-directors/mr-bernard-\(bernie\)-marcus/](http://en.idi.org.il/about-idi/board-of-directors/mr-bernard-(bernie)-marcus/)

² IDI board of directors. URL: <http://en.idi.org.il/about-idi/board-of-directors/mr-amir-elstein/>

են նաև ֆիզիկոսներ, տեխնոլոգիաների ոլորտի ներկայացուցիչներ: Հետազոտողների թվում են Քնեսեթի նախկին պատգամավորներ, մաթեմատիկոսներ, իրավաբաններ, պատմաբաններ, Իսրայելի նավատորմի նախկին հրամանատարներ, խորհրդատուներ և համալսարանների պրոֆեսորներ:

ԻԺԻ-ի եկամուտները հիմնականում ձևավորվում են նվիրատվությունների հաշվին: 2015թ. բյուջեն կազմել է ավելի քան \$9 մլն, որի 80.5%-ը ձևավորվել է ամերիկյան հիմնադրամների և մասնավոր դոնորների նվիրատվություններից, 12%-ը՝ իսրայելյան հիմնադրամներից և մասնավոր դոնորներից, իսկ մնացածը՝ Եվրոպական հետազոտական խորհրդի և այլ կազմակերպությունների կողմից:

Բեզին-Սադաթ ռազմավարական հետազոտությունների կենտրոն (Begin-Sadat Center for Strategic Studies)

Բեզին-Սադաթ ռազմավարական հետազոտությունների կենտրոնը (ԲՍՌՀԿ) առաջնորդվում է իրատեսական, պահպանողական և սիոնիստական օրակարգով¹: Կենտրոնը հիմնադրվել է 1993թ. Կանադայի հրեական համայնքի առաջնորդներից մեկի կողմից՝ որպես ապակուսակցական և անկախ հետազոտական կենտրոն, փոխկապակցված Բար Իլան համալսարանի քաղաքագիտության ֆակուլտետին: ԲՍՌՀԿ-ն իրականացնում է ռազմավարական նշանակություն ունեցող քաղաքական խնդիրների վերաբերյալ հետազոտություններ, մասնավորապես՝ Իսրայելի ազգային անվտանգությանն ու արտաքին քաղաքականությանը, ինչպես նաև Միջին Արևելքին առնչվող հետազոտություններ: Կենտրոնը կազմակերպում է կոնֆերանսներ, դասախոսություններ, ճեպագրույցներ ինչպես տեղական, այնպես էլ միջազգային լսարանների համար: Այն նաև համագործակցում է աշխարհի լավագույն ՈւԿ-ների, այդ թվում ամերիկյան ՌԵՆԴ (RAND) կորպորացիայի, Ջոնս Հոփկինսի առաջադեմ միջազգային հետազոտությունների դպրոցի (*The Johns Hopkins School of Advanced International Studies*) և այլ կենտրոնների հետ²:

Կենտրոնում հետազոտություններ իրականացվում են առանց հստակ առանձնացված ծրագրերում դրանք ընդգրկելու: Հետազոտության թեմաները բազմազան են, հիմնականում վերաբերում են տարածաշրջանի երկրներին, ինչպես նաև Իսրայելի համար ռազմավարական նշանակություն ունեցող երկրներին և դրանց ղեկավարներին, մասնավորապես՝ առանձին հետազոտական թեմաներ կան, որոնք կրում են «Բարաք Օբամա», «Բաշար ալ Ասադ», «Բենիամին Նաթա-

¹ Բեզին-Սադաթ ռազմավարական հետազոտությունների կենտրոնի պաշտոնական կայք, տե՛ս URL: <http://besacenter.org/>

² BESA Global Reach, official page. URL: <http://besacenter.org/about/global-reach/>

նյառու» և այլ առաջնորդների անուններ: Այդ թեմաների շրջանակում սովորաբար պատրաստվում են այնպիսի հոդվածներ, որոնցում քննարկվում են տվյալ ղեկավարի գործողությունները կոնկրետ իրադրություններում: Օրինակ, «Բարաք Օբամա» թեմայի շրջանակներում ընդգրկված է հոդված սիրիական քաղաքացիական պատերազմի վերաբերյալ, որտեղ ընդհանուր իրավիճակից զատ ներկայացված են նաև Օբամայի գործողություններն այդ պատերազմի ընթացքում:

ԲՄՌՀԿ-ն հրապարակում է Միջին Արևելքի և Իսրայելի վերաբերյալ ուսումնասիրություններ, տարածաշրջանի հեռանկարին առնչվող պարբերականներ (օրինակ, «Միջին Արևելքի անվտանգության և քաղաքականության վերաբերյալ ուսումնասիրություններ» (*Mideast Security and Policy Studies*), մենագրություններ, գրքեր և տեսանյութեր:

Կենտրոնի հետազոտողների թիվը հասնում է 32-ի, որի մեկ երրորդը պաշտպանության նախարարության, Իսրայելի պաշտպանական ուժերի, Ազգային անվտանգության խորհրդի, ռազմական հետախուզության, ֆինանսների նախարարության, արտաքին գործերի նախարարության նախկին աշխատակիցներ են, մասնավորապես՝ փորձագետներ, վերլուծաբաններ, խորհրդականներ և դեսպաններ:

ԲՄՌՀԿ պաշտոնական կայքում դրամական արտահայտությամբ տեղեկատվություն չկա եկամուտների չափերի և դրանց գոյացման աղբյուրների վերաբերյալ:

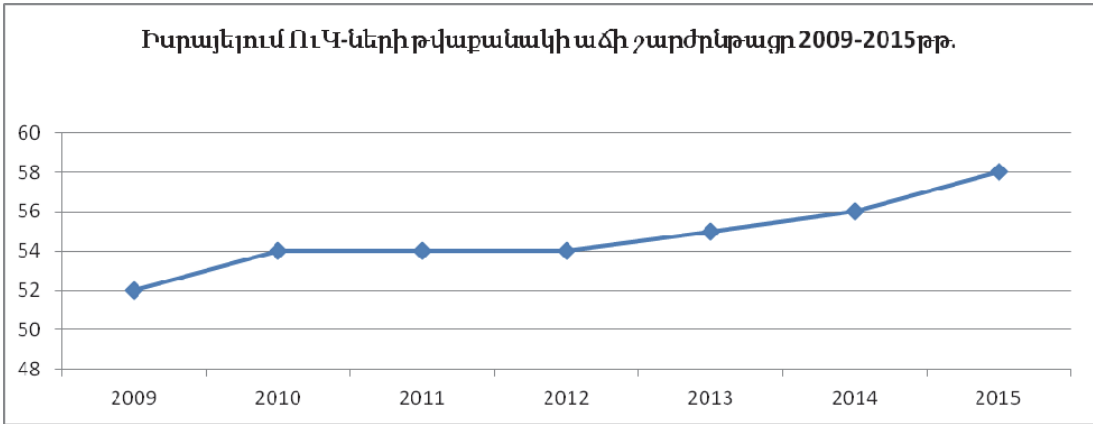
Այսպիսով, ներկայացված ՈւԿ-ների ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ դրանք էական ազդեցություն ունեն Իսրայելում քաղաքականություն մշակողների վրա: Մակայն պետք է նշել, որ այս ազդեցությունը չի կարող համեմատվել ամերիկյան կամ բրիտանական ՈւԿ-ների՝ համապատասխանաբար ամերիկյան և բրիտանական գործերի վրա ունեցած ազդեցության հետ¹: Այդ տեսակետին են հանգել նաև ԱԱՀԻ-ի կողմից կազմակերպված քննարկման մասնակից ՈւԿ-ների ղեկավարները, որի հիման վրա ԱԱՀԻ հետազոտող Յուել Գուզանսկին (*Yoel Guzansky*) պատրաստել է «ՈւԿ-ների դերը և ազդեցությունն Իսրայելի օրինակով» հոդվածը: Այդ հոդվածում նշվում է, որ թեև իսրայելական ՈւԿ-ների աշխատանքը շատ կարևոր է, սակայն դրանք այդքան էլ չեն ազդում որոշումների կայացման վրա: Մյուս կողմից, Իսրայելում ՈւԿ-ները ոչ այնքան բազմազան են, ոչ էլ այնքան ազդեցիկ, որքան Հյուսիսային Ամերիկայում և Արևմտյան Եվրոպայում²: Այնուամենայնիվ, Իսրայելում նկատվում է ՈւԿ-ների թվի աճի կայուն շարժընթաց (ՈւԿ-ների թվաքանակի շարժընթացը ներկայաց-

¹ *Մարուխանյան Ս.*, «Ուղեղային կենտրոնները» Իսրայելում. Ազգային և ցանցային կառույցների համադրություն», «21-րդ դար», թիվ 6 (28), 2009թ., էջ 61:

² Guzansky Yoel, The Role and Influence of Think Tanks in the Israeli Experience, (January 22, 2014). URL: <http://www.inss.org.il/index.aspx?id=4480&eventid=6601>

ված է *Գծապատկեր 1*-ում), և արդեն նկատելի է, որ որոշ ՈւԿ-ներ հետևողականորեն փորձում են իրենց ազդեցությունն առավել ընդլայնել պետական և հասարակական կարևոր հարցերում որոշումների կայացման գործընթացում:

Գծապատկեր 1¹

ԱԱՀԻ-ի կողմից 2014թ. հունվարի 22-ին կազմակերպված քննարկման մասնակից ՈւԿ-ների ղեկավարները նաև անդրադարձել են այն հիմնական խոչընդոտներին, որոնք խանգարում են ՈւԿ-ներին քաղաքական որոշումների վրա ազդեցություն ունենալ: Այդ խոչընդոտներն, ըստ այդ քննարկման մասնակիցների, հետևյալն են.

1. Ակադեմիական հետազոտություններն, անկասկած, առավելություն ունեն, սակայն հաճախ դրանք չեն համապատասխանում որոշումներ կայացնողների պահանջներին:
2. Քաղաքականություն մշակողները չեն կարողում ծավալուն աշխատանքներ, նրանք պարզապես ժամանակ չունեն հողվածները խորությամբ ուսումնասիրելու համար:
3. «Գիտական ճշմարտությանը» հավատարիմ մնալու փորձը կարող է հակասել բարձրաստիճան պաշտոնյաների քաղաքական և բարոյական տեսակետներին²:

Մեկ այլ փորձագետ՝ ամերիկյան Հադսոն ինստիտուտի (*Hudson Institute*) նախկին աշխատակից Հաննա Էլկա Մեյերսը (*Hannah Elka Meyers*) Միջին

¹ Գծապատկերը կազմվել է ԱՄՆ Փենսիլվանիայի համալսարանի Լաուդերի ինստիտուտի «Ուղեղային կենտրոններ և քաղաքացիական հասարակություն» ծրագրի տարեկան զեկոյցների արդյունքների ուսումնասիրության հիման վրա:

² *Guzansky Yoel*, The Role and Influence of Think Tanks in the Israeli Experience, (January 22, 2014).

URL: <http://www.inss.org.il/index.aspx?id=4480&eventid=6601>

Արևելքի ֆորումում հրատարակած «Արդյո՞ք Իսրայելն ուղեղային կենտրոնների կարիք ունի» հոդվածում առանձնացնում է ամերիկյան ՈւԿ-ների համեմատ դրանց փոքր ազդեցության հետևյալ պատճառները.

1. Հիմնական պատճառն Իսրայելի քաղաքական կառուցվածքն է: Ինչպես շատ եվրոպական երկրների խորհրդարանները, այնպես էլ Իսրայելի Քնեսետը մուտքի ավելի փոքր հնարավորություններ են թողնում Քնեսեթից դուրս քաղաքական խորհրդատուների ներգրավման համար, քան ԱՄՆ-ի Կոնգրեսը և գործադիր իշխանությունը: Փենսիլվանիայի համալսարանի Լաուդերի ինստիտուտի «Ուղեղային կենտրոններ և քաղաքացիական հասարակություն» ծրագրի տնօրեն Ջեյմս ՄաքԳանը բացատրում է. «Խորհրդարանական մոդելում օրենսդիրն ու գործադիրը միահյուսված են. ամերիկյան մոդելում գործադիր և օրենսդիր մարմիններն առանձին են, հետևաբար ուղեղային կենտրոնը ներգրավման ավելի մեծ հնարավորություններ ունի և ստիպված չէ գործ ունենալ միայն մեկ առանձին մարմնի հետ»: Բացի այդ, ամերիկյան ֆեդերալիզմը հանգեցրել է թույլ քաղաքական կուսակցությունների ձևավորմանը: «Ապակենտրոնացված համակարգը, որում իշխանությունը բաժանված է դաշնային, պետական և տեղական մակարդակների միջև, ՈւԿ-ների համար իրենց ազդեցությունը տարածելու ավելի մեծ հնարավորություններ է ստեղծում», - նշում է ՄաքԳանը¹: Ընդհակառակը, խորհրդարանական համակարգում կուսակցություններն ավելի ազդեցիկ են, ինչը խոչընդոտում է դրսից քաղաքական հարցերում խորհրդատվություն ստանալուն:
2. Ամերիկյան ՈւԿ-ները շահում են նաև նրանից, որ ավանդաբար ամերիկացիներն անվստահություն ունեն իշխող կառավարության հանդեպ: Այդ պատճառով նրանք ավելի մեծ վստահությամբ են լցվում արտաքին փորձագետների հանդեպ: Մյուս կողմից, քիչ հավանական է, որ Իսրայելի քաղաքացիներն ուշադրություն կդարձնեն քաղաքական խնդիրների վերաբերյալ ոչ կառավարական ուժերի կողմից առաջարկվող լուծումներին: Արդյունքում՝ Իսրայելում հիմնական ռազմավարական որոշումները կայացվում են առանց հանրային մակարդակում քննարկումների:
3. Ամերիկյան ՈւԿ-ների համեմատ, Իսրայելի ՈւԿ-ներն ավելի շատ ակադեմիական կողմնորոշում ունեն, որն էլ երևում է հենց հրապարակված գրքերի քանակից: Միջին Արևելքի ՈւԿ-ները տարեկան հրապարակում են 800 գիրք, հյուսիսամերիկյան կենտրոնները՝ 540: Ինչպես նշում է ՄաքԳանը՝

¹ James McGann, "Development of Think Tanks and Their Role as Catalysts for Ideas and Actions in the U.S. Political System", Briefing, Foreign Press Center, Washington D.C., Feb. 28, 2006.

«Վատ չէ այդքան գրքեր ունենալը, բայց քաղաքականություն կերտողները դա չեն կարողում: Ինչո՞ւ էք հրապարակում դրանք: Այստեղ մեկ պարզ բացատրություն կա. դա ակադեմիական կողմնորոշումն է»:

4. Ավելի խոր մակարդակում, Իսրայելի ՈւԿ-ների պակաս ազդեցիկ լինելը պայմանավորված է մարդկանց գործունեության և բիզնեսի վարման մի շարք մշակութային նորմերով: Օրինակ, Իսրայելում, հանրային քննարկումների ժամանակ իրենց գաղափարներն առաջ տանելու համար կարիք չկա ՈւԿ-ների անունից կամ նրանց միջոցով հանդես գալ, քանի որ Իսրայելի քաղաքական գործիչները ժողովրդի կողմից ավելի ընդունելի են, քան ՈւԿ-ները: Իսրայելը չափսերով գրեթե ԱՄՆ Նյու Ջերսի նահանգի չափ է: Դրան համապատասխան էլ կառավարությունն ավելի փոքր է, նրանց միջև առկա են անձնական կապեր, որը քիչ շերտեր է թողնում արտաքին խորհրդատուների ներթափանցման համար: Քաղաքական կարիերա սկսելն այսպիսի կառավարություն մուտք գործելով ավելի դյուրին է, քան ԱՄՆ-ում, որտեղ գրեթե անհնար է մուտք գործել կառավարություն, քանի դեռ մարդկանց կողմից մեծ ուշադրության չես արժանացել, որը հնարավոր է ՈւԿ-ների միջոցով հանդես գալու դեպքում:
5. Իսրայելի քաղաքական մշակույթում ոչ պաշտոնական երևույթների առկայությունը ևս հանգեցրել է նրան, որ պետական պաշտոնյաներն ավելի շատ հակված են խորհուրդներ ընդունել անձնական ծանոթներից, քան պաշտոնական ինստիտուտներից: Դա պայմանավորված է ոչ միայն Իսրայելի չափերով, այլև նրա սոցիալական և գաղափարական արմատներով: Դրա վառ օրինակը, ինչպես նշում է ամերիկյան Բարուք Քոլեջի (*Baruch College*) ասոցացված պրոֆեսոր Դով Ուաքսմանը (*Dov Waxman*), նախկին վարչապետ Գոլդա Միրի (*Golda Meir*) հայտնի «խոհանոցային սենյակն» է («*Kitchen Cabinet*»): Գ.Միրի տան խոհանոցում սուրճի սեղանի շուրջ, ծխախոտի ընկերակցությամբ ընդունվում էին բոլոր կարևոր որոշումները¹:

Ամփոփելով աշխատանքը՝ կարող ենք կատարել մի շարք հետևություններ.

- իսրայելական ՈւԿ-ների գործունեությունն ուղղված է Իսրայելի՝ որպես անվտանգ, ժողովրդավարական և հրեական պետության, հիմքերի ամրապնդմանը: Վերջիններս մասնակցում են ինչպես ազգային անվտանգության ամրապնդմանը, այնպես էլ կոռուպցիայի դեմ պայքարի, մարդու իրավունքների պաշտպանության, Իսրայելում կրոնական լարվածության թու-

¹ Does Israel Need Think Tanks? // by Hannah Elka Meyers, *Middle East Quarterly*, Winter 2009, pp. 37-46. URL: <http://www.meforum.org/2061/does-israel-need-think-tanks>

լացման ուղղությամբ օրենքների մշակմանն ու փոփոխմանը: Միաժամանակ, Իսրայելի ՈւԿ-ները նաև մշակում են քաղաքական տարբեր խնդիրների վերաբերյալ այլընտրանքային լուծումներ և ներկայացնում կառավարությանը կամ Քնեսետին:

- ՈւԿ-ների աշխատակազմում ընդգրկված են ոչ միայն ակադեմիական ոլորտի ներկայացուցիչներ, այլև հաճախ Իսրայելի պաշտպանական ուժերի նախկին աշխատակիցները, Քնեսետի նախկին պատգամավորներն ու նախարարները, իսկ տնօրենների խորհրդում ընդգրկվում են տարբեր ոլորտի ազդեցիկ ներկայացուցիչներ ամբողջ աշխարհից, այդ թվում՝ ֆիզիկոսներ, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի ներկայացուցիչներ և հայտնի գործարարներ:
- ՈւԿ-ները կազմակերպում են կոնֆերանսներ, որոնց մասնակցում են ամենատարբեր մակարդակի քաղաքական գործիչներ՝ կուսակցությունների ներկայացուցիչներ, Քնեսետի պատգամավորներ, նախարարներ, ինչպես նաև երկրի վարչապետն ու նախագահը:
- Իսրայելում ՈւԿ-ները ֆինանսավորվում են հիմնականում նվիրատվությունների հաշվին, իսկ որոշ ՈւԿ-ների դեպքում դրանց գերակշռող մասը ստացվում է ԱՄՆ-ից:

Ավելացնենք նաև, որ վերջերս (2016թ. փետրվարին) Իսրայելի Քնեսետում քննարկվել է մի օրինագիծ, ըստ որի՝ այն հասարակական, ոչ կառավարական կազմակերպությունները, որոնք իրենց ֆինանսավորման 50%-ից ավելին ստանում են արտերկրից, պարտավոր են հայտարարագրել այդ փաստն իրենց բոլոր հրապարակումներում: Օրինագիծն առաջին ընթերցմամբ ընդունվել է, սակայն օրենքի ուժ ստանալու համար անհրաժեշտ է դրա ընդունումը նաև հաջորդ երկու ընթերցումներում: Իսրայելի արդարադատության նախարար Այելեթ Շակեդը (*Ayelet Shaked*) նշում է, որ դա արվում է այդ կազմակերպություններում թափանցիկության բարձրացման և օտարերկրյա պետությունների միջամտությունն Իսրայելի ներքին գործերին կրճատելու նպատակով: Մինչդեռ Իսրայելի քաղաքացիական իրավունքի ասոցիացիան (*Association for Civil Rights in Israel*) գտնում է, որ դրա նպատակը ոչ թե թափանցիկության բարձրացումն է, այլ կոնկրետ կազմակերպություններին հավաճելը, որոնք կառավարությունից տարբերվող կողմնորոշում ունեն: Կազմակերպությունը բերում է այն փաստարկները, որ առկա օրենսդրությունն արդեն իսկ ապահովում է այդ կազմակերպություն-

¹ У Израиля появятся свои иностранные агенты // Журнал "Коммерсантъ Власть" № 6 от 15.02.2016, с. 34. URL: <http://www.kommersant.ru/doc/2901156>

ների թափանցիկությունը, քանի որ այն կազմակերպությունները, որոնք ստացել են 20 հազար շեկելը (մոտ \$5200) գերազանցող նվիրատվություն, պարտավոր են հայտնել դոնորի ինքնությունը և տարեկան 4 անգամ հաշվետվություն ներկայացնել օտարերկրյա նվիրատվությունների վերաբերյալ: Հետևաբար, ըստ վերոնշյալ ասոցիացիայի տնօրենի՝ օրինագծի նպատակն է ազդել ձախակողմյան ուժը ներկայացնող կազմակերպությունների գործունեության վրա, այլ ոչ թե բարձրացնել դրանց թափանցիկությունը¹: Պարզ է, որ նման օրինագծի ընդունումը որոշ չափով կխոչընդոտի նվիրատվությունների ներգրավմանը:

Այսպիսով, առանձնացված բնորոշումները փաստում են, որ Իսրայելի հանրային քաղաքականության մեջ ՈւԿ-ներն իրենց էական դերն ունեն, իսկ ՈւԿ-ների թվի պարբերական ավելացումը, վերջիններիս կողմից կազմակերպված միջոցառումներին բարձրաստիճան պաշտոնյաների մասնակցությունը, օրենքների մշակման գործում ներգրավվածությունը, ներկայացված առաջարկությունների քննարկումը Քնեսետում՝ խոսում են ՈւԿ-ների դերի կայուն բարձրացման և ազդեցության աճի մասին:

Հունիս, 2016թ.

ԻՍՐԱՅԵԼԻ ՈՒՂԵՂԱՅԻՆ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐԸ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Վարդան Աթոյան, Ռուզաննա Թադևոսյան

Ամփոփագիր

Աշխատանքը նվիրված է իսրայելական ուղեղային կենտրոնների գործունեության ուսումնասիրությանը: Այդ նպատակով առավել մանրամասն ներկայացվում են իսրայելական առավել ազդեցիկ ուղեղային կենտրոններից երեքը:

Հոդվածում քննարկվում է իսրայելական ուղեղային կենտրոնների ոլորտում առկա իրավիճակը, ներկայացվում են իսրայելական ՈւԿ-ների առանձնահատկությունները, հետազոտությունների ուղղվածությունը, դերակատարությունը հանրային քաղաքականությունում, փոխառնչությունները պետական կառավարման մարմինների հետ և ազդեցությունը որոշումների կայացման գործընթացում:

Հեղինակների կարծիքով՝ իսրայելական ՈւԿ-ներն աչքի են ընկնում հանրային քաղաքականության ոլորտում նշանակալի դերակատարությամբ, իսկ վերջիններիս

¹ Anti-NGO Legislation in Israel Updated February 2016, Debbie Gild Hayo, Adv. Director of Policy Advocacy, Association for Civil Rights in Israel, p. 3. URL: <http://www.acri.org.il/en/wp-content/uploads/2016/02/Anti-NGO-Bills-Overview-Updated-February-2016.pdf>

թվաքանակի պարբերական ավելացումը և քաղաքական վերնախավի հետ փոխառնչությունների ուսումնասիրությունը թույլ են տալիս եզրակացնել վերջիններիս ազդեցության կայուն աճի մասին:

МОЗГОВЫЕ ЦЕНТРЫ ИЗРАИЛЯ В ПУБЛИЧНОЙ ПОЛИТИКЕ

Вардан Атоян, Рузанна Тадевосян

Резюме

Работа посвящена изучению индустрии мозговых центров Израиля. Рассматриваются текущее состояние сферы, специфика и отличительные характеристики израильских мозговых центров, направленность исследований, роль последних в публичной политике страны, а также отношения с государственными органами и влияние на процесс принятия решений. Более подробно описано деятельность трех влиятельных израильских мозговых центров.

По мнению авторов, израильские мозговые центры играют значительную роль в публичной политике, а рост их количества и изучение механизмов взаимодействия последних с политической элитой страны позволяют утверждать о динамичном повышении уровня их влияния.

THINK TANKS OF ISRAEL IN PUBLIC POLICY

Vardan Atoyan, Ruzanna Tadevosyan

Resume

The article discusses activities of Israel think tanks. The three main influential think tanks are reviewed in the article. The article touches upon current state of the art, peculiarities, main directions of research, influence on public policy, relations with state governing bodies and role in decision making process of the think tanks.

In the authors' opinion think tanks of Israel play a significant role in public policy, while the regular increase of number and study of their relations with the political elite allows concluding about stable increase of their influence.